

Considerații introductive

§1. Etimologie și origini

1. Etimologic, expresia „**bună-credință**” provine din limba latină, unde termenul de „*bona fides*” grupa: adjectivul „*bonus*” – bun – cu înțelesul de om bun, om cinstit, om virtuos și substantivul „*fides*” – credință, crezare, încredere, cinste¹.

Ca instituție a dreptului, buna-credință își găsește originile în dreptul roman, ea apărând la sfârșitul Republicii, odată cu proprietatea pretoriană, când dezvoltarea comerțului, mai ales a celui cu sclavi, a impus protejarea cumpărătorilor care erau de bună-credință în cadrul tranzacțiilor ce erau perfectate, fără a fi îndeplinite formalitățile și solemnitățile cerute de lege în cazul lucrurilor *mancipi*. Dacă în astfel de situații prețul era încasat de către vânzător și lucrul era predat cumpărătorului, iar ulterior vânzătorul cerea restituirea sclavului pentru considerentul că solemnitățile nu fuseseră respectate, reaua-credință a acestuia era pedepsită, fiind recunoscută la îndemâna cumpărătorului de bună-credință **exceptia lucrului vândut și transferat** – *exceptio rei venditae et traditae* –, pe care putea să o invoce în fața pretorului. Exceptia permitea cumpărătorului de bună-credință să păstreze sclavul, pentru considerentul că o astfel de restituire ar fi fost contra regulilor echității².

Ulterior, starea de buna-credință în care să găseau unii dintre participanții la raporturile juridice civile care se nășteau din posesia lucrurilor sau din transmiterea proprietății ajunge să fie invocată pentru a fi ocrotită și în legătură cu alte instituții ale dreptului roman.

Astfel, starea de fapt constând în stăpânirea materială a unui lucru de către cei care se credeau proprietari, respectiv de către posesorii de bună-credință, era protejată alături de posesia adevăraților proprietari, din această categorie, a posesorilor privilegiați – *beati possidentes* –,

¹ Gh. Gușu, Dicționar latin-român, Ed. Științifică, București, 1966, p. 41 și 135.

² V. Hanga, Drept privat roman, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1978, p. 247-248.

facând parte și arendașii pe termen lung, creditorii gagiști și latifundiarilor uzurpatori. Faptul că posesia tuturor acestora întrunea atât elementul *corpus* (stăpânirea materială a lucrului), cât și elementul *animus possidendi* (voința de a stăpâni lucrul pentru sine în puterea legii) permitea pretorului să o apere prin intermediul interdictelor, considerent pentru care o astfel de posesie mai este numită și **posesie interdictală** sau **pretoriană**. Spre deosebire de posesorii privilegiați, starea de deținere materială a lucrului de către arendașii pe termen scurt sau de către chiriași, iar începând cu Iustinian de către posesorii de rea-credință, nu era ocrotită, toți aceștia fiind considerați simpli detentori¹, statut care nu le permitea să se apere singuri, fiind nevoiți ca în caz de tulburare să se adreseze proprietarilor².

Posesia cu bună-credință mai era cerută, ca o condiție pentru dobândirea proprietății, pentru revendicarea materialelor folosite la o construcție edificată pe un teren străin sau pentru plata unor cheltuieli legate de realizarea unei lucrări și în cazul: accesiunii lucrurilor imobile – *inaedificatio* –, când constructorului de bună-credință i se recunoștea dreptul de a revendica materialele folosite după dărâmarea clădirii sau de a pretinde plata cheltuielilor făcute cu edificarea (semănătura)³; specificațiunii – *specificatio* –, când cel care picta o pânză și era de bună-credință putea să solicite speșele picturii în cazul în care proprietarul pânzei revendica tabloul⁴; fructelor separate de lucrul frugifer, care puteau să fie păstrate de posesorul de bună-credință⁵; uzucapiunii imobilelor sau mobilelor de către posesorul care avea convingerea că lucrul i-a fost transmis de o persoană ce avea calitatea de proprietar⁶.

§2. Mecanismul formării bune-credințe

2. Este în afara oricărei discuții constatarea că buna-credință este o stare psihică, ce se caracterizează prin sinceritatea cu care cel aflat în eroare afirmă că a avut o reprezentare corectă (caracterizată prin

¹ *Gaius*, Instituțiunile, Comentariul IV, 153, în traducere și note de A. Popescu, Ed. Academiei RSR, București, 1982, p. 321.

² *V. Hanga*, op. cit., p. 254 și 260.

³ *Gaius*, op. cit., Comentariul II, 76, p. 141-142.

⁴ *Ibidem*, Comentariul II, 78, p. 142.

⁵ *V. Hanga*, op. cit. p. 278.

⁶ *Gaius*, op. cit., Comentariul II, 43, p. 134.

convingere, credință, certitudine) despre o stare de fapt sau de drept existentă la un moment dat, viziune care i-a permis să ia o decizie sau să aibă o atitudine într-o împrejurare dată, pentru că omul poate să distingă între adevăr și minciună, dreptate și nedreptate, bine și rău, echitate și inechitate, licit și ilicit.

Starea despre care noi spunem că este bună-credință ia naștere la nivelul psihicului individului, pentru că exprimarea acordului de voință pentru transmiterea, respectiv pentru dobândirea unui drept sau pentru exercitarea atributelor pe care le conferă un drept în considerare a unei anumite calități presupune un proces psihic de formare a unei atitudini care îi permite să acționeze. **Atitudinea** a fost definită ca fiind orientarea stabilită printr-o continuă evaluare selectivă a situației, care determină un anumit comportament propriu față de un obiect social¹. La rândul lui, **comportamentul** este conduita unui anumit subiect luat în considerare într-un mediu și într-o unitate de timp dată².

Exprimarea acordului de voință pentru perfectarea unui act juridic sau pentru săvârșirea unui fapt juridic este un proces care evoluează de la confuz la certitudine, de la ideal și motivație la acțiune concretă, de la activitate psihică de prelucrare a informațiilor la luarea unei decizii. Acțiunea este deci rezultatul, proiecția unei deliberări, unui proces de gândire, nivel la care, prin filtrul normelor morale și normelor juridice însușite de individ sub forma unor valori sociale, sunt prelucrate informații care îi sunt deja cunoscute sau care îi provin din exterior, luându-se astfel o decizie, care poate să fie una legală sau morală ori din contră.

Reținând cele spuse anterior și având în vedere și afirmația lui Cicero, în sensul că buna-credință este sinceritatea în cuvinte și fidelitatea în angajamente, putem să spunem că atingerea unei astfel de stări presupune parcurgerea a două etape.

Procesul de luare a deciziei în sensul exprimării acordului de voință sau pentru săvârșirea unui fapt juridic presupune o primă etapă, caracterizată printr-o analiză mentală, raportată la plaja de valori morale și juridice pe care și le-a însușit subiectul. Plecând de la un motiv anume, motiv care declanșează acest proces, prelucrarea

¹ A. Gavreliuc, De la relațiile interpersonale la comunicarea socială, Ed. Polirom, Iași, 2006.

² N. Sillamy, Dicționar psihologic, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 74.

informațiilor la nivelul conștiinței, sub girul erorii, se finalizează cu cristalizarea unui proiect de acțiune, ceea ce în limbajul juridic se numește **scop**. Această **etapă**, care este una **internă**, are loc numai la nivelul psihicului și se evidențiază prin formarea, pe baza percepțelor morale și cunoscând normele juridice, a convingerii greșite că ceea ce se dorește să se facă este posibil, corect, dar și licit.

Etapa a doua, **etapa externă**, este marcată de trecerea la acțiune, respectiv de exprimarea acordului de voință, sub forma consimțământului pentru încheierea unui act juridic, sau de săvârșirea unui fapt juridic, ambele reprezentând materializarea scopului mediat. În cadrul etapei externe, hotărârea luată urmare a procesului de gândire sub patronajul regulilor morale și juridice se transpune în realitate faptică și juridică, se materializează în acțiunea pe care o va întreprinde subiectul. Acțiunea poate să conștientizeze în transmiterea, respectiv în dobândirea unui drept, un astfel de moment fiind acela în care subiectul încheie un act juridic având convingerea că transmite ceva care îi aparține, respectiv că dobândește de la un adevărat proprietar, operațiune care nu va crea nici un fel de probleme în exercitarea dreptului dobândit, sau în fapte juridice specifice exercitării unui drept, spre exemplu, perceperea fructelor de către acela care știe că bunul ce le produce îi aparține, iar normele juridice și cele morale care stau la baza activității sociale permit o astfel de acțiune.

Buna-credință este deci un certificat de bună purtare pe care persoana aflată în eroare îl invocă și îl primește din partea societății, sub forma expresiilor „am fost de bună-credință” și „a acționat cu bună-credință”.

Prin urmare, formarea unei stări psihice presupune existența unor repere, reguli, canoane, precepte, care în cadrul vadului constituit de aptitudinile genetice, prin mijlocirea rațiunii, modelează conștiința omului, între care și formele ei, cunoscute ca fiind conștiința morală și conștiința juridică.

Mergând pe firul raționamentului, trebuie să spunem că la formarea conștiinței morale și juridice contribuie și gândirea, motivația, interesul, dar, deloc de neglijat, și gradul de percepție de care dispune fiecare individ. Interesul și gândirea permit orientarea, fixarea și stabilirea unor repere morale și juridice, motivația determină o anumită abordare în înțelegerea și în însușirea acestora, iar percepția întregeste procesul, adâncind receptarea subiectivă a valorilor morale și juridice, în funcție de puterea de analiză și de sinteză cu care acestea sunt reflectate la nivelul psihicului fiecărui individ, dar și de gradul

de interes și de seriozitate cu care acesta înțelege să perceapă realitatea în care trăiește.

Deci, buna-credință presupune în primul rând un proces de conștientizare la nivelul psihicului, în cadrul căruia valorile morale și juridice reprezintă sămânța din care aceasta se naște.

Greutatea în determinarea bunei-credințe constă mai ales în cântărirea gradului de sinceritate, de convingere, de credință, de lealitate cu care cineva afirmă că a acționat sau că acționează aflându-se într-o astfel de stare.

Stabilirea „unității de măsură” cu ajutorul căreia trebuie decis dacă s-a acționat cu bună-credință permite și formularea unor răspunsuri la întrebările: care sunt pilonii acestei stări de fapt?, se manifestă ea ca o instituție care presupune o serie de atribute fără de care existența i-ar fi de neconceput?

Fiind o stare psihică ce se caracterizează prin necunoașterea erorii în care se găsește o persoană care acționează la un moment dat, este evident că buna-credință presupune cu necesitate următoarele atribute: intenția sinceră, credința sau convingerea, liceitatea, certitudinea, diligența, lealitatea și consecvența.

a) Atributul **intenției sincere** cere ca subiectul raportului juridic care invocă buna-credință să aibă un comportament caracterizat prin expunerea și urmărirea sinceră a gândurilor trăite, prin lipsa de prefăcătorie și de gânduri ascunse. Acțiunea cu intenție sinceră trebuie să fie reflecția fidelă și integrală, în momentul exprimării acordului de voință, a tuturor deciziilor pe care subiectul le-a luat, informațiilor pe care le-a avut în legătură cu o anumită stare de fapt sau de drept, motivelor și scopurilor mediate care i-au determinat și mai apoi i-au călăuzit acțiunea, dar și a tot ceea ce a cunoscut sau ce a urmărit încă din fazele premergătoare.

Cum noțiunea de bună-credință este un termen specific dreptului, sinceritatea care trebuie să o caracterizeze își găsește corespondentul în două dintre valorile moralei, și anume loialitatea și franchețea.

Loialitatea, termen care își află originea în cuvântul francez „loyal”, exprimă acea valoare morală care presupune o atitudine sinceră, cinstită, corectă, iar **franchețea**, cuvânt care provine din italianescul „franchezza”, desemnează acea calitate a omului de a fi sincer și de a-și expune în mod deschis gândurile.

b) Atributul **credinței** sau **convingerii** este suportul bunei-credințe, deoarece un subiect nu poate să invoce o astfel de stare de spirit decât când crede în adevărul pe care îl cunoaște despre o anumită stare de

fapt, dacă este sincer convins că are dreptate ori că ceea ce cunoaște reflectă în mod corect realitatea, dacă are o părere fermă despre un anumit lucru.

Și în cazul acestui atribut putem să identificăm valoarea morală care îl animă, aceasta fiind devotamentul. Prin **devotament**, cuvânt care își găsește etimologia în limba franceză – „*dévouement*” –, în planul moralei este fixată acea valoare care presupune atașamentul total față de o anumită cauză sau persoană, atitudinea de a fi credincios unei cauze sau persoane, valoare care în planul dreptului se traduce în a fi sincer și indubitabil convins de ceea ce cunoști.

c) **Liceitatea** este acel atribut care permite calificarea bunei-credințe, notarea ei, pentru considerentul că reprezintă materializarea unei stări psihice care este caracterizată prin credința că actele juridice perfectate sau acțiunile subiectului sunt licite.

Liceitatea se regăsește, în planul moralei, în valorile corectitudinii și integrității. **Corectitudinea** (din latinescul „*correctus*”) este acea calitate de a fi corect, cinstit, de a avea o purtare și o atitudine caracterizate prin cinste, conformă cu preceptele moralei și cu legea. **Integritatea** (din latinescul „*integritas*”) desemnează însușirea de a fi cinstit, corect și incoruptibil.

d) Pentru a fi de bună-credință nu este suficient numai să fi convins de un adevăr, ci trebuie să ai și **certitudinea**, adică o încredere deplină, neîndoielnică, în ceea ce știi, să fi sigur că ceea ce cunoști nu se va schimba sau nu este pe cale să se schimbe.

Valoarea morală care îi corespunde certitudinii este **încrederea**, care definește sentimentul de a te încrede în cineva sau în ceva.

e) **Diligența** reflectă, în planul dreptului, grija pentru a cunoaște în mod amănunțit o anumită stare de fapt sau de drept, geneza ei, sârghița în a face toate demersurile pe care orice om având un nivel mediu de pregătire le depune pentru a cunoaște corecta stare de fapt sau de drept, pentru a se feri în acest fel de o primejdie sau pentru a preîntâmpina un neajuns sau un posibil pericol.

Prudența (din latinescul „*prudencia*”) este valoarea morală din care provine diligența, însemnând însușirea individului de a fi precaut, prudent, prevăzător, circumspect.

f) Dacă liceitatea presupune raportarea la propria persoană, credința că acționăm într-o astfel de manieră încât sunt respectate regulile impuse de societate, **lealitatea** presupune raportarea la cei din jur, pentru că nu este suficient să fim corecți cu noi înșine, ci și – sau mai ales – cu terții și cu cei cu care intrăm în raporturi juridice. Prin

urmare, o persoană de bună-credință este aceea care are și o atitudine corectă, cinstită și sinceră față de o altă persoană sau față de ceva, în înțelesul că este convinsă că prin activitatea sa nu prejudiciază interesele celeilalte părți cu care contractează sau interesele unor terțe persoane, chiar dacă acestea nu sunt – ori în momentul acțiunii nu pot – fi identificate.

Lealității din cadrul dreptului îi corespund valori morale ca: **onoarea, echitatea, cinstea, onestitatea, probitatea, fidelitatea și castitatea**, toate presupunând un om cu o atitudine corectă față de cei din jur.

g) Toate atributele enunțate mai sus nu ar permite calificarea unei persoane ca fiind de bună-credință, dacă exercițiul lor nu ar avea în vedere și factorul timp. Spunem aceasta, pentru că nu este suficient să fi sincer, leal, să acționezi cu diligență și liceitate, ci trebuie ca toate aceste atribute să se regăsească în persoana celui care invocă buna-credință cel puțin până în momentul în care acționează ori când se întâlnesc acordurile de voință necesare pentru perfectarea unui act producător de efecte juridice. Drept urmare, credem că buna-credință cere și o atitudine sau o **acțiune consecventă**, o statornicie, o neabateră de la principii, de la cuvântul dat ori de la promisiunea făcută cuiva sau cu privire la ceva.

Consecvența se traduce în planul moralei prin **fidelitate** (din latinescul „*fidelitas*”), o astfel de valoare presupunând statornicia în sentimente și convingeri, devotamentul și credința față de cineva sau de ceva.

În literatura de specialitate a fost exprimată o părere conform căreia buna-credință, termen aparținând materiei dreptului prin excelență, și-ar găsi un fundament moral în onestitate, valoare care ar desemna „conformitatea vieții individuale cu normele morale”. Onestitatea ar fi un complex de patru virtuți, numite valori morale: loialitatea („fapt psihologic de conștiință care se referă la observarea riguroasă a îndatoririlor morale, precum și la respectarea unei conduite drepte”), prudența („fapt psihologic de conștiință care determină persoana umană de a prevedea și a evita greșelile și pericolele”), ordinea („fapt psihologic” care „presupune canalizarea faptelor omului în limitele normelor stabilite de viața socială”) și temperanța („trăsătură a conștiinței umane care modelează dorințele și pasiunile, limitându-le la ceea ce este permis de principiile eticii”), care „se traduc în plan juridic” într-un număr de patru elemente ale buneicredințe, și anume: